

Оригиналан научни рад
МИРКО ГРЧИЋ *

ЕЛЕМЕНТИ ПОЛИТИЧКЕ ГЕОГРАФИЈЕ И ПОГЛЕДИ НА
ГЕОПОЛИТИЧКЕ ПРОБЛЕМЕ БАЛКАНА У ДЕЛИМА ЈОВАНА
ЦВИЈИЋА

Увод

Како у прошлости тако и данас, међу политичким географима могу се издвојити две основне групе: 1) академски неутрални истраживачки - аналитичари, 2) геополитичари - ангажовани у неком конфликту или за неку идеју, у чију су исправност потпуно убеђени и којој настаје добро да служе. Јован Цвијић (1865-1927) припадао је оној првој групи, научника академика, али када су се историјске буре и олује падвиле над српским народом у Балканским ратовима нарочито у Првом светском рату, као патриота није могао да остане на позицијама академске неутралности. Није се укључивао у дневну политику, али се живо бавио "националним" радом, како га је он обично звао. Правци његовог рада су били од необичног значаја не само за развој науке мисли у Срба, него и за развој државе.

С обзиром да науци није никада прилазио с априористичким, унапред датим схемама, како у погледу избора проблематике тако и методологије рада и решавање проблема, то је дисциплинарно разграничење Цвијићевог рада веома условно. Управо због тих разлога, тешко је из Цвијићевог система гледања и опуса радова издвојити фрагменте политичко-географског карактера, упустити се у оцену његовог научног, културног и геополитичког значаја. Овом приликом ћемо се задржати само на идентификацији неких основних политичко-географских проблема којима се Цвијић бавио, како их је схватио и тумачио, без претензија за дубљим и свеобухватнијим студијем постављених питања, јер је њихов дијапазон веома широк и захтева много више простора и дуготрајан рад.

**Др Марко Грчић, ванр. проф., Географски факултет, Београд*

Елементи политичке географије

Цвијић је у почетку свог стваралачког века био природњак, а затим се све више бавио антропогеографским и етнографским истраживањима. Због тога, више него због утицаја геодетерминистичких идеја Фридриха Рацела, Цвијић је придавао велики *значај географским факторима* у објашњавању историјских и геополитичких процеса на Балканском полуострву. Цвијићева научна преокупација, без обзира којем научном правцу припада, и којим се актуелним друштвено-историјским, политичким па и војно-стратешким питањима бавио, увек је имала своју филозофску и социо-географску страну. Цвијић је кроз антропо-географске садржаје захватио теоријски многе проблеме на релацији природа-друштво (или како он каже, природну или географску средину и људски рад или екумену).

Међутим, он се не упушта у онсејна теријско-методолошка расправљања, нити се везује ташње за одређене филозофске системе. Ослопац на теренска истраживања и опсервације, помогао му је да не падне у крајности појединих тада владајућих теоријских концепција. Проучавајући социо-економске, политичко-географске и културолошке и уопште антропо-географске појаве, Цвијић их је стављао у историјско-генетске оквире, дубоко залазећи у њихове просторно-географске, филозофске и социолошке аспекте. Проучавању веза између супстратно различитих категорија и њиховог просторно-структурног испољавања, Цвијић прилази комплексно и интердисциплинарно, правећи тако од географије занста мост између различитих наука. Све то сведочи да је Цвијић био, с једне стране, скоро беспримеран истраживач и емпиричар, а са друге стране научник с извапредним смислом за синтезу, за обједињавање суседних научних области, њихових факата, метода и постулата, у решавању оних тешко уочљивих, како би он рекао "коштугавих", у антропогеографији и политичкој географији проблема.

Цвијић није одвајао човека од природе као ни географију од државе, али је утицај географске средине посматрао исторички, истичући да су примитивнији људи више везани за природу и готове производе, и по мери развитка производних снага, културе и цивилизације, човек задобија могућност да више користи, мења и прилагођава природу својим потребама. Такве, у суштини позитивистичке ставове, разрадио је у свом делу "Балканско полуострво" (Цвијић Ј., 1922), када говори о типовима кућа, типовима и положајима пасеља, културним појасевима, миграцијама и метастазичким кретањима, особинама "спајања и прожимања" и њима супротним "особинама изоловања и одвајања" које стоје у вези са кретањем

(саобраћајем) на Балканском Полуострву, етнопсихичким типовима српског народа, и т. д.

У делу "Општа географија. Антропогеографија", које је настало 1901., а штампано 1969. г. Цвијић обрађује на уџбенички начин низ питања из политичке географије, чиме заправо дефинише предмет ове дисциплине. Та питања су: Класификација држава по величини, Политички простор, Географски и политички положај, Растење и облик државних области, Језгра, основне области држава, Политичке границе, Границе колонија и интересних сфера, Људске заједнице (породица, род племе, народ, нација, национална држава), и друга. Цвијићев приступ овим питањима, иако често непотпун и са данашњег гледишта недоречен, није апстрактан, шематски, већ реалистички, кокретно историјски, материјалистички а местимично и критички.

У дефиницији државе Цвијић истиче економску страну као примарну: "Држава је омеђен привредни (природно или не) део површине Земљине", а затим истиче да су државе "историјске творевине" (Цвијић Ј., 1969, 48-49). Са гледишта политичке географије, ослањајући се на фактографски материјал, Цвијић расправља о *типовима држава*. Он разликује правне облике држава: монархију (деспотску, аутократску, установу), и републику (аристократску и демократску). Затим дели државе по величини на велике, средње и мале, користећи комбиновани критеријум: површину, број и густину становника. Издвојио је следеће подгрупе држава: велике државе огромне територије, велике државе мање територије, средње државе велике територије, средње државе мање територије и осредње насељености, и средње државе мале територије густо насељене. Ова класификација би и данас могла бити прихватљива.

У вези с појмом државе Цвијић говори о *политичком простору* под којим подразумева "све политички ограничене делове Земље без обзира на то који степен самосталности имају" (Цвијић Ј., 1969, 57). Тај се појам, не јединице (округ, кантон, департман и др.) али и на све друге политичко-територијалне јединице, унутрашње и међународне.

Иако се још у наслову поглавља о политичкој географији истиче шта је њен основни предмет - држава, Цвијић се не задржава на типологији и на екстензивном приказивању размештаја, већ у тражењу проблема залази у анализу сложених политичко-територијалних система и структура, интуитивно и експлицитно изражавајући дијалектичко-системски приступ објекту истраживања. У политичко-географску анализу он укључује просторно-физичке, просторно-функционалне и историјске детерминативне, тежећи да "ухвати" стварност у свој њеној сложености, динамичности и процесности.

Даље, Цвијић анализира типове и релевантне факторе *географског*

положаја, који, како он каже, има троструке особине: положај према географској ширини, континентални и приморски положај, папослетку по висини је или у пизији или у висиви" (Цвијић Ј., 1969, 57).

Међутим, тек кад узмемо у обзир Цвијићеву интерпретацију положаја Балканског полуострва, економско-географског и војно-стратешког положаја Србије после Берлинског конгреса, македонског питања, анексије Босне и Херцеговине и царинског рата са "дуалистичком монархијом", стичемо уверење да је Цвијић географски положај ценио не само као просторно-географску, већ и историјску категорију, зависно од бројних природних, економских, културних, политичких, социјалних, војно-стратешких и других услова.

Цвијић посебно истиче значај *приморског положаја* државе. "Многи догађаји политичке историје могу се објаснити само тим тежњама да се изађе на море, и граничне линије државе окрепите су у том правцу. Због тога их је Рацел, и с правом, назвао историјском страном државе" (Цвијић Ј., 1969, 50). Међутим, Цвијић на примерима Русије, Кине и још неких земаља констатује да има и приморских држава које по својој економској структури, односно по степену коришћења мора (нарочито у поморском саобраћају) јесу фактички континенталне државе. У његово добра Русија је била изразито континентална земља, мада је имала најдужу обалу на свету.

Цвијић такође говори о *теоној страни* државе. То је страна (и граница) државе која је окренута непријатељски расположеним суседима. Тада је главни задатак политике да осигура залеђе (Цвијић Ј., 1969, 59). У том посебне предности има Русија, која у залеђу има неприступачне поларне области, а супротан пример је Пољска која се налазила "међу трима великим државама и ни на којој страни није имала природне границе које би је чувале" (Цвијић Ј., 1969, 59).

Цвијић на више места истиче значај *величине и облика територије*. Он истиче да држава тежи да постигне геометријски облик и природне границе. Он каже да је најидеалнији облик државне територије круг, јер се тада постиже минимум спољних *граница*. У погледу раста држава истиче да је тежња свих држава да прошири границе до високих планинских венаца, већих река, мора и слично. Тежи се да територија буде и природна (првенствено морфографско-хидрографска) целина, јер се природне границе лакше бране за време рата.

Међутим, Цвијић не апсолутизује значај природних граница, већ истиче да су оне добре само када се поклапају са *етничким начелом*. Уколико се оне не поклапају, Цвијић даје предност етничкој компоненти. Када оба принципа нису добра (равна територија с етнички хетерогеним становништвом) тада се може, по Цвијићу, примењивати *принцип истори-*

јског права, а у крајњем случају и плебисцит (Цвијић Ј., 1920, 28-34). За Цвијића је државна граница историјска категорија. На ниском ступњу друштвеног развитка границе су у виду појаса (фронтијера), а током времена, дошло је до заузимања незаузетих теритрија тако да су државне границе постале у виду линија (међа, енгл. - боудару).

Историјско-генетски приступ Цвијић је увек високо ценио и примењивао. Он каже: "Као што физичка географија не може да објасни развитак Земљине површине и њених облика док се не спусти у старију историју њихова развитка, тако не може ни политичка географија да објасни данашњу политичку карту ако не разматра историјски развитак политичких простора и њихове политичке промене и измене граница" (Цвијић Ј., 1969, 60).

Цвијић није мимоишао ни проблеме *државног језгра, тежишта државе, главне области државе*, као ни појам главног града (капитала). Под тежиштем државе он подразумева: "... основну област државе, одакле је почела свест о народној држави, иако она у многим случајевима остаје ослонац државног живота; то језгро је често просторна инкарнација државне идеје, средиште из кога се земља види, према коме је управљен поглед сваког држављанина кад га од земље дигну и погледа на интересе своје велике заједнице" (Цвијић Ј., 1969, 61). Даље Цвијић наставља, да "... се често положај друштвеног језгра у сложеним државама управља по природним богатствима појединих крајева, по привредном и опште-културном ступњу његових становника. Услед померања граница политичког простора дешавају се и у његовој унутрашњости, померања у погледу важности појединих крајева за државну целину и језгро, те се тежиште државе најчешће помера у једном правцу, при чему се стабилизује и остаје кроз векове на једном месту" (Цвијић Ј., 1969, 61). Он је затим обратио пажњу на *унутрашњу територијално-политичку поделу*, као и *интересне сфере* и тзв. *спољашње* (прекоморске) територије (Цвијић, 1969., 69).

Цвијић је имао доста ученика и настављача. Они су надахнути његовим идејама и ентузијазмом постигли сјајне резултате на пољима појединих географских дисциплина. Нажалост, ни један од њих се није посветио политичкој географији, те она у српској географској школи тек утире себи пут у последњих две деценије.

Погледи на геополитичке проблеме Балкана

Јован Цвијић нигде не помиње термин геополитика, али се низ његових радова који су били основа за политичке ставове, национални програм и званичне ратне циљеве Србије на почетку XX века, могу сврстати у

њен домен. Тако је он "из науке и на основу науке постао, како се у то време звало, национални радник" (Трговчевић Љ., 1995., 73-74).

Цвијића је као географа, занимао пре свега *геополитички положај Србије* и утицај тог положаја на културно-цивилизацијске процесе и историјску судбину народа. "Цвијићева оцена географског положаја пове Српске државе што се од 1804. изграђује у долини реке Мораве има изразито геополитички карактер. Добро је запажено да се она почиње обнављати онде где је завршила стара, Лазаревића и Бранковића Србија 1459". (Чубриловић, В., 1967., 973). Он друштвено-политиким и историјским чиниоцима, које су нагласили Илија Гарашанин, Светозар Марковић и други, додаје и привредно-географске, саобраћајне и етно-културне услове под којима се има обезбеђивати независност Србије. Он учача њену главну тежњу "да се дохвати Моравско-вардарске долине и да створи јаку за живот способну државу у границама ове географске средине" (Цвијић Ј., 1922, 140).

У погледу географског положаја Србије, Цвијић је пре свега имао у виду њен централни и прелазни положај на Балкану - положај врло важан, али и врло опасан. Рђав географски и економски положај може, по Цвијићу, изазвати унутрашњу анархију. Укљештена између две моћне царевине, на раскрсници путева из Европе за Балкан и Азију, Цвијић оцењује положај Србије као "лабилан" и "опасан". Србија је у почетку била "мала посавско-подонавска земља која се ни уз Мораву није далеко у унутрашњост пружала, северна периферијска земља балканског полуострва као прирепак и додатак Папонском басену, без правог смисла и облика" (Цвијић Ј., 1921- II, 29). Проширујући се 1833. и 1878. према централним деловима Балканског полуострва, Србија је, по Цвијићу, поправила свој "лабилан положај" и постала права "моравска држава" одакле уздужни и попречни путеви воде Солуну и Јадранском мору. најбоље јемство за одбрану независности он види у изградњи једне велике јужнословенске државе у коју би ула и Србија. Зато му је њеп положај био лабилан све до ратова 1912. и 1913., када је она под своју контролу добила и долину реке Вардара (Чубриловић В., 1967, 978), и тако постала моравско-вардарска држава.

Неповољност геополитичког положаја Србије Цвијић је видео и у томе што је Србија била једина балканска земља која није имала излаз на море (Трговчевић Љ., 1995, 75). Када је за време балканских ратова почела *борба Србије за излаз на море*, Цвијић је својим научним радовима оправдавао овај захтев своје земље. За њега су природни излази Србије на море били долином Вардара ка Солуну и реком Дримом преко северне Албаније ка Јадранском мору (Цвијић Ј., 1921. II, 14). Као аргументе за овакав захтев, Цвијић помиње потребу економске независности Србије и историјску традицију повезивања са северном Албанијом. "Ипак Цвијић није занемаривао да

је становништво овог предела скоро искључиво албанско и сматрао је да је овакав захтев антиетнографска нужност, али је превагу дао виталним потребама сопствене државе" (Трговчевић Љ. , 1995, 75). По његовој *теорији о "антиетнографској нужности"* оправдано је "заузимање истина једне етнографски стране области, али такве која се мора заузети због особито важних привредних интереса, управо због животне потребе". Оваквих изузетака има и у другим национално чистим континенталним државама, а посебно "на балканском полуострву, где су народи јако измешани, нарочито у извесним областима, залазе прстасто и на разне начине један у други, морају се такве антиетнографске нужности јављати при образовању држава" (Цвијић Ј., 1923. 21-22).

Цвијић је и при проучавању *македонског питања* полазио од географског положаја Македоније. Он посебан значај придаје Македонији управо због удолина Мораве и Вардара, које чине главну саобраћајну окосницу Балканског полуострва и природни излаз Србије на Солун. Отуда Македонија има велики значај за изграђивање и одбрану независности Србије. Цвијић тврди да "од целог централног и западног дела балканског полуострва Моравско-вардарска удолина је једина целина, где се може развити држава чврста и способна за живот. На западу полуострва нема ниједног географски погодног простора за образовање такве државе" Затим тврди да динарске земље саме по себи нису то у стању да постигну без ослонаца на удолину Морава-Вардар које су "својим развојем сједињене а не раздвојене" (Цвијић, 1923, 51). Цвијић је касније, у првом светском рату, проширио ову основу за стварање још шире државе заједнице југословенских народа, повезујући долине Мораве и Вардара са сливом река средњег Подунавља, почев од Београда, главног чвора саобраћајног за ове области па према северозападу, долином реке Саве до Ријеке и Љубљанског поља у Словенији. "Доиста, трокут Вардар, Морава и Сава, што опасују језгро југословенских земаља у динарским областима, чинили су и чине главну кичму и главну саобраћајницу нове државе што се од 1912. до 1918. изграђује на рушевинама Турске и Аустрије" (Чубриловић В., 1967., 983).

Питање Босне и Херцеговине било је, за Цвијића једно од приоритетних. У свом чланку о анексији Босне и Херцеговине из 1908., Цвијић је оспоравао одлуке Берлинског конгреса из 1878. по коме је Србији онемогућено да се територијално повеже са Црном Гором, а саобраћајно са Јадранским морем преко Дубровника и са Европом преко Босне и Херцеговине. С друге стране, отворен је пут Аустроугарској преко Косова и долине Вардара за Солун. Зато је Цвијић сматрао да је Србија после Берлинског конгреса "била скоро опкољена земља, а ми смо постали ухапшен народ".

Са становишта интереса српског народа и његове будућности, Цвијић истиче да су Босна и Херцеговина његова "централна област, језгро". "Оне нису оно, што Елзас и Лорен Француској; Тријент и Трст Италији; алпијска аустријска област Немачкој, већ оно, што је област Москва за Русију". Оне су средишња област српскохрватске етничке масе, која има шири геополитички надалитет. зато он сматра да је та област "по вредности народа, по његовом централном положају, етнографској маси српскохрватског народа и по згодној мешавини православних и католика кључ српског проблема. Без њих не може бити веће српске државе. Оне су најважнија област и за решавање српско-хрватског, а тиме и југословенског питања" (Цвијић Ј., 1908., 5-9).

Цвијић је био *присталица идеје југословенства*. Управо разматрајући геополитичке последице анексије Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске, поставио је целокупан српски и југословенски проблем. "Постоји јасно изражена тежња да цео југословенски комплекс од Љубљане и Трста па дубоко до у Македонију чини једну националну целину и развија културу на националној основи ... Главну масу тог југословенског комплекса чини српски народ који, осим тога, заузима и најповољније али зато и најтеже географске положаје, води главну борбу и подноси главне жртве за ту идеју". И на крају, када говори о анексији, Цвијић каже да "од јужне немачке границе до Цариграда простире се област мањих народа, противно источној, средњој и западној Европи, области великих народа. Све је ту у стварању, или се ствара и тежње српског народа за националном целином добиле су у свим његовим деловима прецизан облик." (Цвијић Ј., 1908., 56-61). Ове процесе не може нико зауставити, а поготову не Аустро-угарска. "Српски проблем мора се решити силом ... а одговорност за догађаје који ће наступити пашће само на Аустро-Угарску" (Цвијић Ј., 1908, 62). Било је то судбоносно предсказивање економичног обрачуна између нас и Аустро-Угарске 1914-1918, обрачуна који је почео управо анексијом Босне и Херцеговине 1908 (Чубриловић В., 1967, 988). Када је у питању било стварање југословенске државе заједнице, Цвијић је понекад романтичарски паглашавао оно што спаја југословенске народе, а занемаривао оно што их раздваја. У вези Срба и Хрвата, каже да "нико не сумња да су они етнографски један навод .. Али има и извесних разлика" (Цвијић, 1923. III, 32). Стога је предлагао да се Срби и Хрвати у етнографске карте унесе једном бојом, али са посебним нијансама.

У Цвијићевим геополитичким визијама Србија је била *саставни део Европе*. У том погледу је био истомишљеник са Стојаном Новаковићем. По Цвијићу, Србија је због свог суседског и прелазног положаја, културних и цивилизацијских утицаја, део европског -(посебно средњеевропског) просто-

ра. Културна, идејна, етнобиолошка укрштања, била су по његовом мишљењу предност, јер су погодна основа за независну просторну политику и изналажење заједничких интереса и споразумевања са суседним државама и народима. Међутим, колико су крштања и стапања разноврсних способности и предиспозиција утицала на политичку моћ Србије, Цвијић није био сигуран. У односу према суседима увек се борио против малограђанштине, уско-националних и шовинистичких гледишта у својој земљи.

Говорећи о критеријумима за разграничење *националних елитета* сродних јужнословенских народа, Цвијић каже: "Етнографске карте и етнографски списи су по правилу шовинистички: они који су их правили или писали махом прибрављају прелазне области оној народности којој сами припадају. У стручним круговима им се не верује, али је тако много необавештеног света у који унесе забуну. Шта више шовинисти су склони да не воде рачуна о процесу асимилације који се извршио у прелазним областима, и враћајући се уназад, у прошлост, реконструишу махом на памет стара етнографска стања која су им повољна и њих унесе у карте као да би данас вредела. Иду и даље, позивајући се на историју, на некадашња завојевања и "историјска права", не признајући данашње етнографско стање" Даље Цвијић додаје: "Истина, кад се може несумњиво доказати да је неки народ насиљем сведен на мањину у његовој важној историјској области, или је патера да промени веру и народност, онда се не може не признати потиштеном народу управо да тражи ту област за себе" (Цвијић Ј., 1920 и 1922. II, 203).

Цвијић је у својим делима често наглашавао значај саобраћаја и комуникација за интеграцију и политичку кохезију некоег простора. Још 1910. године је упозоравао да осим постојећих пруга, које спајају Србију са Средњом Европом (преко Заграда и Будимпеште) треба изградити попречне везе које би спајале јужнословенске области. "Наша држава је, по својој природној структури, и географски и привредно у стању лабилне равнотеже. Пред нама је велики рад да се поједине покрајине комуникацијама приближе, збију и споје. Од брзо зглобљених делова има тек да се направи органски спојена целина, солидна држава, чији је извоз осигуран и која нормално економски пулсира" (Цвијић Ј., 1922, II, 215).

Цвијићев идеал била је грађанска држава република са *потпуним правима грађанства* заснованим на идејама "Декларација о правима човека". Верску и националну једнакост и грађанске слободе сматрао је предусловом за независан развој Србије, и касније Југославије. Поред националних права истицао је личне слободе, јер "народ не живи само од националности као појма", већ "мора се поштовати и осигурати свака личност, а парочито не смеју сувише слободе узимати партијски људи". Залагао се за демократизацију односа у Србији, очекујући да "хумане идеје западне Европе улазе,

промићу, провлаче се и саме од себе ... Свака личност сазнање за своја права, почиње ценити слободу личности и ступа у конфликт с властима и државама, које противно раде" (Цвијић Ј., 1921, I, 70).

Закључак

Јован Цвијић је живео и стварао у време великих геополитичких промена на Балкану и у Европи. Био је веома успешан научник и национални радник. "Осећао је све проблеме малог, уз то разбијеног и неуједињеног народа, затвореног између не увек благонаклоних суседа, без слободног излаза на море и скучених могућности развоја. Припадао је генерацији која је следила природну тежњу свог народа да се уједини, и суочавао се, попут већине својих савременика, са нарастим прохтевима суседних држава да себи подреде овај простор. Уз то је стваралаштво почео у доба када српски владари нису налазили адекватне одговоре на присутне захтеве за остварењем националног програма и који нису умели да осмисле политику која би водила ка том циљу" (Трговчевић Ј., 1995., 73-74). Те одговоре Цвијић је црпио из својих политичко-географских и антропо-географских истраживања. Његови закључци могу се са аспекта савремене науке и стварности критички ценити преосмишљавати оспоравати. Историјска судбина нашег научног рада је да једнога дана буде превазиђен. Међутим без обзира на местимичну површност, противречности, и субјективизам у неким Цвијићевим делима, и он је несумњиво био први који је разумео сложеност услова постојања и функционисања српске, а затим југословенске државе, и који је истраживањима из те области дао научни карактер.

Литература

- Цвијић Ј., Општа географија. Аутропогеографија. Београд, 1969.
Цвијић Ј., Корушки плебисцит. "Нова Европа", 16, IX, 1920.
Цвијић Ј., Географски и културни положај Србије. Говори и чланци II, Београд, 1921.
Цвијић Ј., Балканско полуострво и јужнословенске земље. Основе аутропогеографије I, Београд, 1922.
Цвијић Ј., Анксија Босне и Херцеговине и српско питање, обј. 1908., прештампано у Ј. Цвијић, Говори и чланци I, Београд, 1921. с. 202-233.
Цвијић Ј., Антиетнографске пужности, Говори и чланци III, Београд, 1923.
Цвијић Ј., Границе и склоп папе земље. Књижевни гласник 1920. Прештампано у: Говори и чланци II, београд, 1921, стр. 195-

- 216.
- Цвијић Ј., Излазак Србије на јадрачко море, Говори и чланци, II, 1921.
- Цвијић Ј., вол. Једипство Јужних Словена (прештампано из Сциентиа, XXIII, јун 1918), Говори и чланци, II, 1921.
- Цвијић Ј., О пашој држави, говори и чланци, II, 1921.
- Илић Ј., Неки аспекти рада Јована Цвијића у домену политичке географије, Зборник радова ГИ ПМФ, Београд, 1978, бр. 25.
- Трговчевић Љ., Политички погледи Јована Цвијића, "Флогистон", 2, 1995, с. 71-92, Београд, 1995.
- Чубриловић В., Јован Цвијић и стварање Југославије, у књ. Југословенски народи пред први светски рат, посебна издања САНУ, CDXVI, Београд, 1967., с. 965-99.

Мирко Грчић

The elements of political geography and views of geopolitical problems of Balkan considered in Jovan Cvijić opus

S u m m a r y

Jovan Cvijić (1868-1927) is considered as a founder of antropogeography and political geography in Serbia. he used to deal with academical aspects of political geography and geopolitical problems in Serbia and Balkan of the first half of 20. th. century. His work in the field of elements of political geography in the country were, at that point considered as modern and also very important. But, his viewpoints were not in the character of scientific system, and his ideas also didn't represent geopolitical pattern. As a scientist, he was considered as up to date at the time, and as a "national laborer", he was known as a patriot and also a man behind the idea of United Yugoslavian countries. Critics were oponent, somtims, but also very positive. Some fo the subjects of political geography that he deals with and also some of the ideas that he was behind, are acute today. That is what it is all about in this article.